

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN SOSYOLOJİK TEMELLERİ

Prof. Dr. Önal Sayın¹

Résumé

La République Turque qui est un Etat-nation a été construit par des élites bureaucratiques et militaires profondément inspirées de la sociologie. Ces élites turques ont pris comme exemple le modèle occidental, basé sur ces deux philosophies, celle des lumières et celle du positivisme qui, comme nous le savons, a favorisé la naissance de la sociologie.

Avec l'effondrement de la société féodal à la Révolution Française, les intellectuels bourgeois se sont appuyés sur la science et surtout sur la sociologie pour constituer une société rationnelle. L'Etat-nation est donc en Europe le fruit de la révolution industrielle et la société bourgeoise, celui de processus socio-historiques. Dans cette perspective la sociologie n'est qu'une science qui légitime la société bourgeoise et L'Etat-nation.

Avec la chute de l'Empire Ottoman la République Turque ne naît pas dans une société industrielle. Elle ne possédait ni classe bourgeoise ni classe ouvrière. A l'enverse du modèle occidental, l'Etat-nation est une construction, créée de toutes pièces du haut vers le bas. Ce projet qui porte pour nom le "Kemalimse" reste un projet inachevé.

Quand en 1950 la montée au pouvoir du Partie Démocratique entraîne un changement dans sa politique d'économie. Après le coup d'Etat de 1980 le Parti de la Mère-Patrie forme alors un gouvernement qui adopte une politique d'ultralibéralisme qui tente d'intégrer l'économie turque à l'économie mondiale. La République Turque s'en trouve profondemm changée.

Mots clés: l'Etat-Nation, Positivisme, élite, Construction

---

¹ Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Özet

Bir ulus-devlet olan Türkiye Cumhuriyeti derinlemesine bir biçimde sosyolojiden esinlenen bürokrat ve asker seçkinler tarafından inşa edilmiştir. Bu Türk seçkinleri, aydınlanma ve pozitivist adlı iki felsefe temeline dayanan batı modelini örnek olarak almışlardır. Bildiğimiz üzere pozitivism, sosyolojinin doğmasına yol açmıştır.

Feodal toplumun yıkılmasından sonra, Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesiyle birlikte yeni bir ussal toplum inşa etmek için burjuva aydınları bilime ve özellikle de sosyolojiye başvurmuşlardır. Batı'da ulus-devlet Sanayi Devrimi'nin, burjuva toplumu da toplumsal tarihsel süreçlerin ürünüydü. Bu görünüm içinde sosyoloji, sadece burjuva toplumu ve ulus devletin meşrulaştırmasını sağlayan bir bilim olmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti sanayi toplumundan doğmadı. Ne burjuva ne de işçi sınıfına sahipti. Batı modelinin tersine, yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilmiş bir inşadır. "Kemalizm" olarak adlandırılan bu model bitmemiş bir projedir.

1950'de iktidara gelen Demokrat Parti tüm ekonomi politikaları değiştirdi. 1980 darbesinden sonra Anavatan Partisi aşırı bir liberalizmi benimseyerek Türk ekonomisini dünyanınkiyle bütünleştirmeye çalıştı. Böylece Türkiye Cumhuriyeti tamamen değişmiş oldu.

Anahtar Kelimeler: Ulus devlet, Pozitivism, Seçkinler, İnşa.

Türkiye Cumhuriyeti, batı toplumlarının toplumsal tarihsel gelişiminin bir ürünü olan ulus-devlet modeli göz önünde bulundurularak inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, konuyu daha iyi bir biçimde anlatabilmek için, Batı'nın toplumsal evrimini yansıtan düşünce akımlarına kısaca değinmekte fayda vardır. XII. yüzyıldaki Haçlı Seferleri'nden sonra, Doğu'dan getirilen mallar ve özellikle yeni fikirler, Batı'da kökten değişmelere neden oldu. Daha sonra, XVI. yüzyılda sömürgeciliğin başlaması, Amerika Kıtası'nın keşfi ve yeni ticaret yollarının bulunması Avrupa'nın siyasal, sosyoekonomik yapısının köktenci bir biçimde değişip dönüşmesine yol açtı (Philip, 1963: 10-56). Bunun sonucunda feodal toplum yapısı yıkıldı ve yerine sanayi toplumu kuruldu. Sanayi toplumu sanayileşme süreçlerinin bir ürünüdür. Kentleşme ve teknolojideki gelişmeler sanayi toplumunun göstergeleri olmuştur. Bu oluşumların sadece özdeksel değil düşünsel temelleri de vardır.

Kapitalist toplumun kuruluşunun ve işleyişinin güç kaynağı sermayedir. Sermayeyi elinde bulunduranlar kaçınılmaz olarak iktidarı da ellerine geçirirler. Fransız Devrimi'ni gerçekleştiren sermaye sahibi burjuvalar siyasal iktidarı da ellerine geçirmişlerdir. Burjuvalar, feodal toplumun egemen sınıfı olan ve toprak mülkiyetini miras yoluyla babalarından alan aristokratlardan çok farklı olarak, sermayeyi kendi öz bedensel ve zihinsel emeklerinin ürünü olarak kazandılar. Feodalizmin yabancı olduğu bu burjuva sınıfı, malî olarak destekledikleri kendi aydın sınıfını yarattı. Bu aydınlar aracılığıyla Rönesans ve Reform hareketlerini gerçekleştiren burjuvazi, maddî ve manevî olarak desteklediği kralın monarşiyi kurmasını sağladı. Monarşiler ulus-devletin prototipidir. Kral; burjuvalar adına, sınırları belirlenmiş bir toprak parçasını vatan ilân etti, pazar birliğini kurdu, tek bir dili kabul ettirdi, merkezî bir yönetimi kurdu ve en önemlisi de aynı biçimde düşünen, duyan ve hareket eden insanlardan oluşan bir ulus yarattı. Kralın kurduğu güçlü devlet, güneşin batmadığı İngiliz Krallığı'nda olduğu gibi, burjuvalara hem ülke içinde hem de tüm dünya da ticaret ve yatırım yapmalarına olanak sağladı. Tüm bu gelişmeler burjuva sınıfının zenginleşmesine ve güçlenmesine fırsat verdi. Tüm bu gelişmeler XVIII. yüzyıl İngiltere'sinde kapitalist bir ekonomik yapının ve parlamento kurumunun güçlü bir temele oturması durumunu yarattı. Fakat yine de hem İngiltere hem de Fransa hâlâ modern demokratik rejimlerden daha çok aristomonarşiye yakın olan bir değerler sistemiyle çevrilidir.

Şehirlerin ve ticaret ekonomisinin gelişmesi, deniz aşırı yolculuklarla insanların ufkunun genişlemesi, düşünce ve bilim alanındaki Rönesans ve dindeki Reform hareketlerinin gerçekleştirilmesinden beri, bütün Batı'da liberal ve eşitlikçi ideolojiler muazzam bir ilerleme kaydetmişlerdi. Ama bunlar, kralın otoritesine ve asillerin itibarına dayanan ve hâlâ egemen olan geleneksel değerler sistemine göre rejim dışı ideolojiler olarak kalıyorlardı” (Duverger, 1977: 27). Sonuçta burjuvalar, tarihsel görevini yerine getirmiş kralları iktidardan uzaklaştırıp siyasal gücü ellerine geçirdiler. Böylece parlamenter demokratik dediğimiz burjuva siyasal rejimi kurulmuş oldu. Tüm bu gelişmeler ulus-devletin maddî temellerinin oluşmasına olanak sağladı. İşte bu çerçevede Fransız Devrimi, simgesel olarak feodalizmin sona erdiği, kapitalizmin başladığını temsil eden tarihsel bir olaydır.

Ulus-devletin özdeksel temellerini ana hatlarıyla belirttikten sonra, şimdi de düşünsel yapısını aktarmaya geçebiliriz. Burjuva düşüncesinin özünü Aydınlanma ve daha sonra da Pozitivizm felsefeleri oluşturmuştur. Burjuvalar, iktidara yürürken kuracakları dünya düzeninin kuramsal çerçevelerini aydınları aracılığıyla oluşturmaya çalışıyorlardı. Bu dönemde evren ve sosyal yaşama ilişkin yeni bir anlayışa gereksinme duyuldu. Burjuvalar, bütün insanlar için yeni yaşam biçimi önermek istiyorlardı. Önermek istedikleri savlar, insanların büyük bir çoğunluğu tarafından benimsenmeliydi. Feodal toplumlar çoğunlukla teokratik bir temele dayanıyordu. Dolayısıyla, tanrı merkezli anlatılar ve ideolojiler söz konusuydu. Feodalizm tanrısal bir düzen olarak varsayılıyordu. Feodal düzende entelektüel etkinlikleri kendi tekelinde bulunduran ruhban sınıfı üyeleri, feodal sisteme veya feodal beye karşı gelmenin tanrıya karşı gelmek olduğunu savunuyorlardı. İşte bu nedenle, tanrısal düzene alternatif olacak bir taslağı öne sürmek isteyen burjuva aydınlarının işi kolay değildi. Descartes, “Düşünüyorum, o halde varım” diyerek tanrının yerine insan aklını koydu. Böyle bir önermenin kabul edilmesiyle tanrı merkezli olanlara alternatif olacak biçimde evrenin ve toplumun açıklanmasının yolu açılmış oldu. Kepler ve Newton, burjuva aydınları olarak, akla dayanan doğa yasalarını bulup ortaya çıkardılar. Hegel ve Karl Marx, kapitalist topluma damgasını vuran idealist ve materyalist felsefeyi yarattılar. John Locke, Montesquieu ve Jean-Jacques Rousseau gibi düşünürler kapitalist toplumun sosyal ve siyasal taslağını oluşturdular. A. Smith ve D. Ricardo gibi klasik iktisatçılarda liberal iktisadın temel ilkelerini saptadılar. Tüm bu burjuva aydınlarının çabaları

sonucunda yeni felsefe, ideoloji, bilim, edebiyat, sanat vb. anlayışları doğdu. Ulus-devlet bu anlayışlar doğrultusunda inşa edildi.

Evrende bir düzenin olduğu ve neden sonuç bağlamında gerekirciliğin hüküm sürdüğü kabul edildi. İşte bu çerçevede doğaüstü güçlerin müdahalesiyle doğacak keyfiliklere olanak verilmedi. Evrene egemen olan yasaların ussal olduğu ve insan usuna tekabül ettiği tartışmasız bir biçimde benimsendi. Diyalektik yöntemi benimseyen hem Hegel hem de Marx, doğa ve insan aklı işleyiş yasalarının özde olduğunu savundular. Darwin, doğada evrim yasalarını bulduğunu savladı. Pozitivist felsefe anlayışını benimseyen düşünürler, düz doğrusal bir ilerlemenin evrensel olduğu fikrini ortaya attılar.

XIX. yüzyılın bir ürünü olan sosyoloji, yukarıda belirttiğimiz felsefe ve bilim anlayışı üzerine inşa edildi. Sosyalin bilimi olan sosyolojinin temel görevi bilimin ışığında, us yasalarına uygun bir toplumu inşa etmek olduğu varsayıldı. Doğa ve insan aklı için geçerli olan yasalar, sosyal yaşam için de söz konusu olmalıydı. Doğa için geçerli olduğu önceden kabul edilen, neden sonuç ilişkisine dayanan gerekircilik, sosyal olay ve olguları da kapsamalıydı. Sonuçta doğa ve toplum düzenleri yasalarının aynı özde olduğu sonucuna ulaşıldı. Böylece sosyolojinin önü açılmış oldu. Sonuçta sosyologlar, sosyolojinin yardımıyla modern bir ulus-devlet inşası projesi oluşturma uğraşı içine girdiler.

Sosyolojinin isim babası olan Auguste Comte, toplumların düz çizgisel bir evrim geçirdiklerini savundu. Bu görüş doğrultusunda sosyal evrimin son aşamasında toplum bilimin ışığında yeniden düzenlenmeliydi. A. Comte, insan aklının da toplumlar gibi evrimleştiğini savundu. Toplum pozitif bir aşamaya geldiğinde, toplum üyelerinin akıl yürütmeleri, düşünce düzeyleri de aynı seviyeye zorunlu bir biçimde ulaşır. Pozitif evreye gelen insanlar, akıl ve bilim aracılığıyla toplumun tüm kurumlarını yeniden inşa ederler. Tüm toplumlar; teokratik, metafizik ve pozitif aşamalardan geçer. Bu evrim çizgisi evrenseldir. Nasıl ki doğanın evrim yasaları varsa toplumun da olmalıdır. Doğa ve toplumun olay, olgu ve evrim yasaları aynı özellikleri taşır. Sosyolojinin kurucularından sayılan Emile Durkheim, sosyal birliklerin zorunlu bir biçimde topluluk aşamasından, toplum aşamasına geçtiklerini belirir. Toplum, aynı biçimde duyan, düşünen ve hareket eden insanlardan oluşur. Ona göre, toplumda bir düzen vardır; doğada olduğu gibi toplumda da rastlantısal olaylar mevcut değildir.

Emile Durkheim, toplumsal düzenin savunuculuğunu yapmıştır. Keyfi bir biçimde toplumlara müdahale etmenin toplumsal düzeni bozacağını savunmuştur. Toplumun dışımızdaki bir gerçeklik olduğunu, nesnel bir biçimde incelenebileceğini belirtmiştir. Toplumların tarihinin gerekirci bir biçimde belirlendiğini savlamıştır. Sonuç olarak, insan iradesiyle, keyfi bir biçimde toplumsal düzenin ve toplum tarihinin evrensel yasalarının değiştirilme olanağının bulunmadığını savunmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, ona ilham kaynağı oluşturacak Batı'da bir ulus devlet modeli ve onun kuruluşuna olanak sağlayacak bilimsel yöntemler mevcuttu. Mustafa Kemal Atatürk'ün tasarladığı çağdaş Türk toplumu bu temele dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunun geldiği belli olduğu yıllarda Osmanlı aydınları; 1902'de I. ve 1908'de II. Jön Türk kongrelerini düzenleyerek (Kongar, 1982: 92-98) Türkiye'nin kaderini belirlemeye çalıştılar. 1902 Kongresi'ne ilk sosyologlarımızdan olan Prens Sabahattin damgasını vurdu. "Türkiye nasıl kurtarılabilir" adlı eserinde Sabahattin, İngiliz tipi bir liberalizmle sorunun çözülebileceğini ileri sürer: Devlet müdahalesinin asgari düzeyde olduğu, yerel yönetimlere daha fazla yetkilerin verildiği, bireysel girişimciliğin teşvik edildiği bir sistem. Güçlü muhalif grupları bu görüşlere karşı geldiler. Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında iktidarda yer alan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kurucusu Ahmet Rıza, Fransız sosyoloğu A.Comte'un düşüncelerine uygun olarak güçlü, merkezi bir devletin çerçevesinde toplumun yeniden örgütlenmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtarılabilceğini savundu. 1908'da İkinci Meşrutiyetin ilânıyla iktidara ortak olan ve daha sonra iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri, A.Comte'un fikirlerine uygun bir biçimde Osmanlı toplumunu örgütlemeye çalıştılar.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu bir devletin oluşturulması olarak algılanabilir. "Devleti daha iyi bir biçimde anlayabilmek için 'aygıt' kavramını tahayyül etmek gerekir. Bu kavramı siyaset biliminde göremiyoruz. Bu nedenle fizik tanımını vermeye çalışacağız: Aygıt; bilgi toplayan, programlar yapan ve bu yolla maddî ve beşeri enerjileri denetim altında tutan kumanda ve kontrol düzeneğidir... Antik dönemlerden modern uluslara dek devlet toplumun merkezi kumanda ve kontrol aygıtını oluşturmaktadır. Gücü bilgi, karar, egemenlik ve baskıdan ileri gelir... Haberleri ve bilgiyi merkezileştiren bir idarî yapıya sahiptir... Devlet, düzeni kurar ve şiddet tekeline eline alır. İktidarını

kutsallaştıran, çoğu dinsel kaynaklı olan manevi güçleri de elinde bulundurur... Devlet toplumdan mega bir makine yapar. Mega makine terimini bulup ortaya çıkararak L. Mumford'dur" (Morin, 2001: 203–210). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda asker ve sivil seçkinler yeni bir devlet aygıtı oluşturdular. Bu aygıt aracılığıyla bir Türk ulusu yaratmaya çalıştılar. Devlet aygıtı aracılığıyla öncelikle yeni üst yapı kurumları oluşturdular. Devletin açtığı okullarda Türk ulusunu oluşturacak toplum üyelerini yetiştirmeyi hedeflediler. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri eğitim ve öğretime çok önem verilmiştir. Homojen bir toplum yaratmak için tek tip eğitim ve öğretim gerekli olmuştur. Bu nedenle 1924 Mart'ında Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılarak tüm eğitim kurumları bir çatı altında toplandı ve devletin kontrolüne verildi. Devlet aygıtı kendi okullarında laik bir eğitim aracılığıyla modern Bir Türk ulus-devletine uygun insanlar yetiştirme çabası içine girdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yaşayan Ziya Gökalp, Türkiye'nin ilk sosyologlarından biri olarak hem düşünce hem de eylem insanı olmuştur. Durkheim ekolünün Türkiye'deki ilk temsilcisidir. Fikirleriyle Mustafa Kemal Atatürk'ü etkilemiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda bilfiil yer almıştır. Ziya Gökalp, Durkheim'in görüşlerine uygun ve Fransa'da hayata geçirilmiş olan çağdaş bir ulus devletin Türkiye'de de inşa edilmesini arzuladı. Bu konuda aşılması gereken ve Türkiye'ye özgü olan birçok engel vardı. Her şeyden önce, Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras olarak alınmış farklı halklar vardı. Bunlardan tek bir ulus oluşturmak gerekiyordu. Bir ulus kendine özgü olan bir kültür aracılığıyla gerçekleşebilirdi. Bu konuyla ilgili olarak Ziya Gökalp, hars kavramını ileri sürdü. Her ulusun kendi öz kültürüne hars adını verdi. Türk ulusunun da harsının olduğunu belirtti. Türk halkının harsını göstermek için Orta Asya'ya kadar uzanan araştırmalar yaptı. Bu anlayış doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Etilere, Sümerlere kadar ulaşan araştırmalar yapıldı ve bu konuda çeşitli kuramlar geliştirildi: "Türk Tarih Tezi" ve "Güneş-Dil Teorisi". Temel sorun Türkiye'nin hangi uygarlık içinde yer alması gerektiği ile ilgiliydi. Ziya Gökalp'e göre Türkiye "Batı Uygarlığı" içinde yer almalıydı. Türkler harslarını değiştirmeden "Batı Uygarlığı"na girebilir ve çağdaşlaşabilirlerdi. Üçüncü önemli sorun da din ile ilgiliydi. Ona göre İslâm hem Türk harsıyla hem de "Batı Uygarlığı"yla bağdaşabilirdi. Kısaca Ziya Gökalp'e göre aynı zamanda "Türkleşmek, İslâmlaşmak ve

Çağdaşlaşmak” mümkündü. Bu süreçler izlenerek Türk ulus devleti kurulabilirdi.

Yukarıda sözünü ettiğimiz fikirler çerçevesinde modern bir Türkiye Cumhuriyeti kurulmaya çalışıldı. Modern bir Türk ulus devleti akılsal, bilimsel, teknolojik ve güçlü merkezi özellikler taşıyan bir temel üzerine inşa edilmeliydi. Bu anlayış doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönemlerinde tek partili bir sistemin akla daha uygun geldiğine inanıldı.. Ulusal iradenin tek parti içinde vücut bulacağı inancı egemendi. Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulmuş olan, Türkiye’deki ilk parti Cumhuriyet Halk Partisidir. Cumhuriyet Halk Partisi’nin altı temel ilkesi var ve altı okla gösterilir: cumhuriyetçilik, laiklik, devletçilik, milliyetçilik, halkçılık ve inkılâpçılık. Bu altı ilkenin ilk üçü düzenle, son üçü de ilerlemeyle ilgilidir. Emile Durkheim ve Auguste Comte’un vurguladıkları bu iki kavram, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasında belirleyici rol oynayan Cumhuriyet Halk Partisi’nin temel anlayışını oluşturmaktadır.

Ulus devlet, Batı’da sanayi devriminden sonra inşa edilmiş bir burjuva toplum tipidir. Fransız Devrimi feodal toplumun sona erdiğini, kapitalist toplumun başladığını gösteren bir sosyal olaydır ve aynı zamanda ulus devletin kuruluşunun ilânıdır. Burjuvalar, aristokrasiye karşı vermiş oldukları savaşımın zaferini, Fransız Devrimi’yle dünyaya ilân ettiler Burjuvalar, sadece kendileri için değil bütün insanlık için yeni bir dünya düzeni oluşturdular. Dünyadaki tüm toplumları kapitalist sistem içinde bütünleştirmek temel hedefti. Bu çerçevede sanayi devrimini gerçekleştirememiş, geri kalmış ülkelerin büyük bir bölümü emperyalist ülkeler tarafından sömürgeleştirilerek kapitalist topluma eklemlendirilmiştir.

Osmanlı toplumu, III. Selimden itibaren batılılaşma süreçlerini yaşamaya başladı. Osmanlı İmparatorluk yapısını koruyarak batı tipi bir sanayi toplumu oluşturmak olanaksızdı. Yapılan reformların büyük bir bölümü üst yapı kurumlarıyla sınırlı kalmıştır. Ekonomik yapılarda köklü değişimlere gidilememiştir, bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu büyük ölçüde hep bir tarım toplumu olarak kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı’nda mağlup olan Osmanlı İmparatorluğu galip gelen emperyalist ülkeler arasında paylaşılmaya başlandı. Bu emperyalist ülkelere karşı Mustafa Kemal’in başkanlığında bağımsızlık savaşı gerçekleştirildi. Bu savaşta Anadolu’da ilk defa ulusal bilinç oluştu. Emperyalistlere, yani onlara karşı biz bilinci geliştirildi. Ulusal

bilincin oluşması, Kurtuluş Savaşı'nın zaferini doğurdu. Türkiye'de ulus devletin kurulması için gerekli olan sınırları belirlenmiş bir vatan, ulusal bilinç etrafında oluşmuş bir ulus olmak üzere iki temel öge gerçekleşmişti. Eksik olan güçlü merkezi bir devletti. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla modern bir devletin temelleri atılmış oldu.

Batı'da burjuvazinin kurduğu ulus devleti, Türkiye'de sivil asker seçkinleri gerçekleştirdiler. Aydınlanma zihniyetine uygun olarak akıl yoluyla bu seçkinler modern bir ulus devlet inşa ettiler. Atatürk başta olmak üzere bu seçkinler Fransa ve daha başat bir biçimde Almanya'da olduğu gibi güçlü bir devlet kurdular. Her ne kadar Atatürk egemenliğin kayıtsız, şartsız halka ait olduğunu ilan etmiş olsa da, pratikte halkı temsil etiği varsayılan devlete daha fazla önem verildi ve hatta kutsallaştırıldı. Bu pratiğin kaynağını Hobbes'un "Leviathan" (dev) adlı yapıtında görüyoruz. "Leviathan" devletin eğretilmesidir (metaforudur). Ona göre devlet toplum sözleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Toplum sözleşmesiyle bireyler kendi iradelerini bir kişiye veya bir kurula vermiş olurlar. "Böylece bir kimsede birleşmiş olan topluluğa devlet denir... O Leviathan'ın, daha saygılı konuşmak gerekirse, ölümsüz tanrıdan sonra barış ve savunmamızı kendisine borçlu olduğumuz o ölümlü tanrının türemesi budur" (Dev, XIII. 2) (Şenel, 1982: 413). Devlet aracılığıyla bu seçkinler, "halk için, halka rağmen" uygulamalarını hayata geçirdiler. Ekonomide tam anlamında serbest piyasa ekonomisini benimsemeyen seçkinler, karma ekonomi denilen yeni bir uygulamayı devreye soktular. Bunun esin kaynağını Alman iktisat ekolünde görmek olanaklıdır. Bu ekole göre bir ülke sanayi devrimini gerçekleştirmemişse, kendi burjuvazisine sahip değilse gelişmiş ülkelerin burjuvalarıyla rekabet etmesinin tek yolu inşa edeceği güçlü bir devlet aracılığına başvurmaktır. Almanya'da böyle bir politika uygulandığında bireysel özgürlükler, devletin lehine olmak üzere, askıya alınmıştır."19. yüzyılın başında Almanya, İngiltere ve Fransa'ya oranla sanayileşmekte geri kalmış, iktisadî temeli tarıma dayanan bir ülkedir. Henüz millî bütünlüğe kavuşmamış Alman konfederasyonu, politik bakımdan küçük devletlere bölünmüştür. Küçük Alman devletleri, iç gümrüklerle birbirlerinden ayrıldığı halde, dış gümrükler konulmuş değildir. Alman devletleri, kendilerinden ileri düzeyde sanayileşmiş İngiltere ve Fransa'nın rekabetine açıktır. Bu durum yanında, Alman düşüncesini, İngiliz ve Fransız düşüncesinden ayıran nitelikler de F. List'i etkilemiştir. İngiliz

Klasik Okulunun Almanya'da yaptığı etkiye karşı-tepki niteliğinde, bir 'romantik' akım doğmuştur... Fichte'de, İngiliz ve Fransız düşüncesinin bireyci eğilimine karşı, kolektif olma eğilimi vardı, otarşik eğilimler gözleniyordu... Almanya'da kapitalizmin yeni doğuyor olması da, List'i, 'iktisadî milliyetçiliğe' döndürdü. Liberal evrenselciliği reddediyor, yeni gelişen Alman sanayisinin ihtiyaçlarına uygun bir "koruma politikası" teorisi kuruyordu" (Kazgan, 1980: 200). Cumhuriyetimizin ilk yıllarında Almanya'da olduğu gibi bireysel özgürlükler askıya alınmamıştır. Karma ekonomi anlayışının belli konularda sosyalist fikirlerden de etkilendiğini zannediyoruz. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının gelişimini sağlamak için eğitim, sağlık hizmetlerinin parasız veya cüz'ü ödemeler yapılarak sağlanmasına çalışılmıştır; kültürel etkinlikler devlet aracılığıyla halkın ayağına götürülmüştür. Köy enstitüleri ve halkevleri bu konuda gösterilebilecek en iyi örneklerdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında tüm ülke düzeyinde, devlet eliyle büyük yatırımlara gidilmiştir; demir yolları başta olmak üzere alt yapı hizmetleri götürülmüştür. Osmanlı döneminden kalan, kapitülasyon sisteminin yol açtığı borçlar ödenerek ekonomik açıdan tam bağımsız bir ülke yaratılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde çok güçlü olmayan Türk girişimciler de desteklenmiştir. 1946 yılına dek süren bu döneme "Tamamlanmamış Türkiye Cumhuriyet Projesi" adını vermek istiyoruz.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya konjonktüründe köktenci değişimler oldu. Dünya iki kutuplu bir yapıya dönüştü. Türkiye, "Batı Blok"u içinde yer aldı. Cumhuriyet Halk Partisi, politikalarında değişimler yapmasına karşın, 1950 seçimlerini kaybetti. İktidara liberal görünümlü Demokrat Parti geldi. Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini ve yardımlarını alan iktidar partisi başlangıçta ülkeye görece bir refah getirdi. Demokrat Parti iktidarı döneminde asker sivil seçkinlerin yerini sadece sivil seçkinler aldı. Devletçi politikaların yerine, pazar ekonomisine dayananlar ikame edildi. Sanayi hamlesi yarıda kaldı. Türkiye tarım toplumu olmaya devam etti. Tarıma açılan yeni topraklar sayesinde tarım sektöründe artı ürün yaratıldı. Bu durumdan en kârlı çıkanlar büyük toprak sahipleri, tüccarlar ve esnaflar oldu. Tarım makineleştirildi, fakat makineler dışardan yardım veya ithal yoluyla getirildi. Kısa süre sonra, etkin nüfusun yoğun bir biçimde çalıştığı tarım sektöründe istihdam fazlası işgücü doğdu. Pazarı ithal edilen sanayi ürünleri istila etti; bu durum gelişmeye yüz tutmuş olan sanayi sektörünün dar boğazlara girmesine yol açtı. Sivil seçkinler,

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulmuş olan “İktisadî Devlet Teşekkülleri”ne ve özellikle de devletin fabrikalarına partiden insanlar yerleştirildi. Devlet işletmelerinin tümü sivil seçkinlerin keyfi denetimine girdi. Devlet işletmelerinin verimi kaçınılmaz olarak düştü ve devlet için malî bir yük hâline geldi. Ülke yeniden dar bir boğaza girdi. 1960’da askerî bir darbeye siviller iktidardan uzaklaştırıldı. 1961 anayasasıyla daha demokratik bir toplum inşa edilmeye çalışıldı. Yeniden asker ve sivillerden oluşan yeni bir iktidar örüntüsü oluşturuldu. Daha sonraki dönemlerde ülke, her on yılda bir yeniden dar boğazlara girdi ve her defasında yeni bir darbe veya darbe teşebbüsüyle karşı karşıya kaldı.

Batı dünyasında yer alan Türkiye’de zamanında sanayi devrimi gerçekleştirilemedi; sanayileşmek için gerekli olan sermayenin yaratılmasına olanak verecek toprak reformu bile yapılamadı; sonuç olarak ulus devletin olmazsa olmaz ögesi olan burjuvazi yaratılmadı. Sanayi toplumunun yaratıcısı ve aynı zamanda jeneratörü burjuvazidir. Kapitalist bir dünyada burjuvasız bir toplum, temel yapısal öğelerinden birinden yoksun anlamına gelir. Burjuva sınıfı oluşana dek böyle bir toplumda sürekli olarak istikrarsızlıklar yaşanır: Türkiye’de 1950’den 1980’e dek yaşanmış olan darbeler bu istikrarsızlığın göstergeleri olarak görülebilir.

1980’de uygulamaya sokulan yeni ekonomi politikalarla yeni bir dünya düzenine girildi. Bu düzenin adı “küreselleşme”dir. Bütün ülkeler küresel dünyayla bütünleşme yollarını aramaktadır. Sınırları olmayan dünyada serbestçe dolaşan sermaye ve mallardan her ülke azami pay almak istemektedir. Turgut Özal hükümeti döneminde küreselleşmeye uygun yeni politikalar benimsendi ve hayata geçirilmeye çalışıldı. Türkiye ne Amerika Birleşik Devletleri ne de İngiltere olmadığı için birçok sıkıntılarla karşı karşıya kaldı. Turgut Özal’ın iktidarının ilk döneminde görece bir bolluk yaşandı. Daha önce ulaşılamayan mallar, pazarları doldurdu. Sınırsız bir serbest piyasa politikası yabancı sermaye ve mallar için Türkiye’yi bir cennet haline getirdi. Tüm bu gelişmelere karşılık Türkiye’de ne yeterince sanayi kuruluşları ne de güçlü bir burjuvazi vardı. Küreselleşmenin etkisiyle Türk ekonomisi, deyim yerindeyse, suni bir biçimde şişti. 2000’lerin krizi Türk ekonomisini temelden sarstı.

Günümüz Türkiye’sinde asker sivil bürokratlarla, seçilerek gelmiş sivil seçkinler, aynı görüşleri paylaşmadan iktidarda yer almaktadırlar. Asker ve sivil bürokratlar, Türkiye Cumhuriyeti’nin

kuruluş felsefesini oluşturan iki temel ilkedен biri olan “düzen”i savunma yoluna giderken ikinci ilke olan “ilerleme” ilkesini unutmuş görünmektedirler. Mustafa Kemal Atatürk bizlere “çağdaş uygarlık düzeyi”ne ulaşmamızı vasiyet etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin temel hedefi, her zaman çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak olmalıdır. Bu nedenle statükoyu korumak bizleri bu hedeften uzaklaştırır. Seçilerek gelen iktidar seçkinlerimizin de Türkiye Cumhuriyeti’ni demokratik, laik bir hukuk devleti özelliklerinden uzaklaştırıp geriye götüreceк gerici güçlerle mücadele etme konusunda yeterince duyarlı davranıp sorumlu bir biçimde önlemler aldıklarını düşünüyorum. Türkiye’nin göz ardı edilemeyecek oldukça eskilere dayanan, çeşitlilik gösteren bir kültürü, genç bir nüfusu, zengin yerüstü ve yeraltı kaynakları, stratejik jeopolitik bir konumu bulunmaktadır. Tüm bu olanakları iyi bir biçimde kullanan iktidar, halkın güçlü desteğini de yanına alarak Türkiye’yi çağdaş uygarlık düzeyine taşıyabilir.

Kaynaklar

- DUVERGER, Maurice (1977), *Batı'nın İki Yüzü*, Ankara: Doğan Yayınevi.
- KAZGAN, Gülten (1980), *İktisadî Düşünce*, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.
- KONGAR, Emre (1982), *Türk Toplum Bilimcileri*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- MORIN, Edgar (2001), *La méthode, L'humanité de la humanité*, Paris: Editions du seuil.
- PHILIP, André (1963), *Histoire des Faits Economique et Sociaux*, Paris: Edition Montaigne.
- ŞENEL, Alâeddin (1982), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: A.Ü.S.B.F.